

Oslava krásy a prepychu v rezidenčnej architektúre. Publius Papinius Statius: Villa Tiburtina Manilii Vopisci. Balneum Claudii Etrusci

MAREK BABIC

A Praise of Beauty and Luxury in Residential Architecture. Publius Papinius Statius: Villa Tiburtina Manilii Vopisci. Balneum Claudii Etrusci

DOI: <https://doi.org/10.54937/kd.2024.15.2.216-234>

ABSTRACT: Two poems from Statius' *Silvae* (1.3 and 1.5) are exceptional in several respects in the context of Latin literature of the Roman imperial period. In the first case, Statius praises the country villa of his friend Manilius Vopiscus, located in the pleasant climate of Tibur. In the second work, he admires the private baths of Claudius Etruscus, located right in Rome, during the reign of Emperor Domitian. In both poems, for the first time in the history of Greco-Roman literature, it was an undisguised praise of the wealth and luxury of private residences and their surroundings. The poet celebrates not only the rich decoration and inventory of residences, but also technological conveniences, such as water pipes in every room, or the extraordinary layout of buildings, using natural elements for the greater comfort of the owners and their guests. In this article, I reflect on the historical, cultural and philological context of both poetic works. The main goal of the article is to make the poems accessible to Slovak readers through a modern translation, since no other Slovak translation is known so far.

Keywords: Statius, *Silvae*, Villa Tiburtina, Manilius Vopiscus, Balneum, Claudius Etruscus.

Publius Papinius Statius sa narodil okolo r. 50 v Neapole do neurodzenej, ale vzdelanej rodiny. Vedomosti o jeho živote sú dnes skromné a zväčša vychádzajú z jeho vlastných diel. Otec bol učiteľom a úspešným básnikom, ktorý vyhrával poetické súťaže v Neapole aj v Grécku. Statius úspešne pokračoval v stopách svojho otca a taktiež vyhrával súťaže básnikov.¹ Je dôležité zdôrazniť, že Statius vychádzal z gréckeho prostredia, a hoci sa zachovali jeho básne v latinčine, je považovaný za gréckeho autora, ktorý písal po latinsky. Oženil sa s Claudiou, vdovou po známom spevákovi.

¹ Trikrát zvíťazil na Minervinom festivale, ktorý usporadúval cisár Domitianus vo svojej vile pri Albanskej hore. Svet. Dom. 4; Cass. D. 67.1.

Veľmi ho poznačil neúspech na Kapitolskom festivale v Ríme, zrejme v r. 90 (alebo 94), po ktorom sa rozhodol vrátiť do Neapolu, kde aj o 6 rokov neskôr zomrel.²

Vrchol svojho umeleckého produktívneho života dosiahol Statius za vlády cisára Domitiana (vládol medzi r. 81 – 86). Toto obdobie je charakteristické vysokými ambíciami cisára v oblasti umenia a verejnej architektúry. Panovník masívne investoval do výstavby nových monumentov v Ríme a zmenil mesto na svoju podobu ako nikto pred ním, azda s výnimkou cisára Augusta.³ V architektúre a umení súkromných rezidencií sa presadil tzv. Štvrtý štýl (Fourth Style), reprezentovaný nástennými maľbami v súkromných aj verejných domoch v Pompejach. Bol typický prepracovanou koncepciou priestoru s dôrazom na priestranosť a svetelné efekty v interiéri, s extravagantnou a bohatou umeleckou výzdobou.⁴

Básnickú zbierku *Silvae* skomponoval Statius pravdepodobne medzi rokmi 89 a 96.⁵ Samotný názov zbierky je odvodený od latinského slova *silva* (gréckeho ὄλη). Má dva významy a môže sa prekladať rôzne. Jeden spôsob je príznačný slovu význam „les“ alebo „drevo“. Druhý význam slova je „materiál“ či „hmota“. Názov *Silvae* naznačuje obsah zbierky. Pozostáva z 32 básní a väčšina z nich je skomponovaná vtedy stabilne obľúbeným hexametrom.⁶ Sú nimi príležitostné, krátke, bez veľkej prípravy či v náhlejšej inšpirácii napísané básne, čo môže pripomínať rôznorodost stromov v lese. Každá báseň v zbierke je adresovaná vplyvnej osobe, s ktorou mal básnik nejaký vzťah, niekedy aj priateľský. Buď ide o bohatých aristokratov, ktorí si v duchu epikurejskej filozofie vychutnávali pohodu v prostredí svojich elegantných rezidencií na vidieku, alebo o aktívnych senátorov a jazdcov plne ponorených v politickom boji v hlavnom meste, ale zároveň snažiacich sa o stoický pokoj.

Statius oslavuje diela, skutky a vkus týchto boháčov v kontexte štandardnej schémy „klient – patrón“. Básnik sa nesnaží skryť priepasť medzi sociálnymi skupinami, ale zároveň využíva svoju literárnu moc, aby občas medzi riadkami vysmial nedostatočný vkus nekultivovaných zbohatlíkov.

² V liste, ktorý napísal svojej manželke Claudii sa pošťazoval aj na vážnu chorobu. Stat. silv. 3.5.

³ Podrobný výpočet Domitianovej stavebnej aktivity v Ríme: ROMAN, Luke. Martial and the City Rome. In *The Journal of Roman Studies*, 2010, roč. 100, s. 88 – 117. <https://doi.org/10.1017/S0075435810000092>

⁴ ARCHER, William, C. The Paintings in the Alae of the Casa dei Vettii and a Definition of the Fourth Pompeian Style. In *American Journal of Archaeology*, 1990, roč. 94, č. 1, s. 95 – 123. <https://doi.org/10.2307/505527>

⁵ Zbierka bola podrobená detailnému filologickému aj kultúrno-historickému výskumu od r. 1879, keď bola znovuobjavená kópia rukopisu v Madride. Osobitnej pozornosti odborníkov sa teší od poslednej štvrtiny 20. st. Vid: CANCIK Hubert. Tibur Vopisci : Statius, Silvae 1.3 : Villa Tiburtina Manili Vopisci. In *Boreas*, 1978, 1, s. 116 – 134; HARDIE, Alex. *Statius and the Silvae : Poets, Patrons and Epideixis in the Graeco-Roman World*. Liverpool : F. Cairns, 1983; COURTNEY, Edward. *Papini Stati Silvae*. Oxford : Clarendon Press, 1992; MARSHALL, Adam, R. Spectandi Voluptas : Ecphrasis and Poetic Immortality in Statius Silvae 1.1. In *The Classical Journal*, 2011, roč. 106, č. 3, s. 321 – 347; <https://doi.org/10.1353/tcj.2011.0023>; NEWLANDS, Carole, E. *Statius' Silvae and the Poetics of Empire*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511482328>; MARTELLI, Francesca. Plumbing Helicon : Poetic Property and the Material World of Statius' Silvae. In *MD*, 2009, č. 62, s. 145 – 177; PAPPINI, Massimiliano. L'evidenza delle parole : ville, costruzioni e ornamenti nelle Silvae di Stazio. In *Studi classici e Orientali*, 2021, roč. 67, č. 2, s. 509 – 526. <https://doi.org/10.12871/978883339626231>

⁶ 26 básní v zbierke *Silvae* je v hexametri, 4 sú skomponované v hendekasyllabickom verši, jedna je v alkajskej strofe a jedna v sapphikej.

Statiove *Silvae* majú niekoľko superlatívov. Sú prvou poéziou v latinskej literatúre, ktorá ospevuje luxus a prepych vo verejných a súkromných budovách. Statius vyjadruje nadšenie z technologického pokroku, ktorý umožňuje bohatým ľuďom vychutnávať život v estetickom prostredí, ktoré pripomína krásu prírody, zároveň však chýba jej nepohodlie. Bol to odvážny krok v tom kontexte, že jeho predchodcovia aj súčasníci kritizovali výstredný prepych ako morálny úpadok (Seneca, Horatius, Plinius ml.). V tomto zmysle vystupuje Statius ako novátorský umelec, ktorý sa nebojí vzoprieť literárnym a hodnotovým tradíciám a postaviť moc, slávu a bohatstvo svojej doby do nového svetla.⁷

Statius podrobne opisuje umelecké diela a architektonické objekty, čo sa v literárnej terminológii považuje za ekfrázu. V jeho básňach je dôležitý nielen objekt, ale aj subjekt, teda pozorovateľ. Básnik pozýva svojho čitateľa, aby si objekt nielen vizualizoval, ale o ňom aj premýšľal a zhodnocoval ho. Tým dosahuje, že umelecké objekty vstupujú do akéhosi kultúrneho dialógu, v ktorom sa čitateľ buď stotožní s chválou básnika, alebo ju odmietne. Dôležité je zdôrazniť, že Statius opisuje konkrétne, reálne objekty, nie vymyslené (ako napr. Achillova výzbroj v Homérovi). Pre Statiove ekfrázy platí v podstate to isté, čo aj pre iné architektonické opisy súkromných víl, ktoré boli v rímskej antike napísané pred ním alebo po ňom. Totiž viac ako na presnom popise architektúry, či už exteriéru alebo interiéru, záležalo na vyvolaní emócií u čitateľa. Preto sú dnes architektonické ekfrázy hodnotné predovšetkým ako výpoveď o emóciách spojených s konkrétnymi staviteľskými objektmi v danom čase.

Silvae 1.3. Villa Tiburtina Manilii Vopisci

Manilius Vopiscus bol bohatým intelektuálom, aristokratom, dnes s neistou identitou.⁸ So Statiovej básne vieme, že sa rozhodol stiahnuť z verejného života v Ríme na svoj majetok na vidieku, kde mal krásny a pohodlný dom s udržiavanou záhradou a ďalšími pozemkami.⁹

Koncept vidieckej vily v 1. st. spočíval v tom, že niektoré vymoženosti mesta boli dostupné v dostatočne veľkom súkromnom priestore, keďže koncept vidieka ako takého nebol v danej kultúre prítlačivý. Básnik pozná majiteľa vily a zrejme aj vilu samotnú, preto ide o dynamický vzťah v reálnom priestore a čase. Je to úplná novota v latinskej poézii, a preto sa Statius považuje za zakladateľa nového poetického žánru zvaného „báseň o vile“ (villa poem).¹⁰ Na rozdiel od prozaických opisov vlastných víl, ako to spravili vo svojich listoch Cato st., Cicero, Seneca či Plinius, v Statiovych básňach ide vždy o oslavu cudzích nehnuteľností z pozície hosťa.

V západnej kultúre ide o prvú oslavu nielen samotnej vily, ale aj jej okolia. Budova a záhrada okolo nej tvoria jeden komplex, v ktorom sa jednotlivé časti navzájom do-

⁷ NEWLANDS, *Statius' Silvae and the Poetics of Empire*, s. 7.

⁸ Existujú epigrafické zdroje z r. 60 a 114 o dvoch konzuloch menom Vopiscus, ale nie je možné určiť, či jeden z nich bol Statiov priateľ, majiteľ opisovanej vily.

⁹ Vila sa nachádzala v Tibure (dn. Tivoli), ale jej presná poloha je dodnes neistá. V kontexte výskumu záhrad víl z 1. a 2. st. v Tivoli viď: MARI, Zaccaria. Il giardino nelle ville di otium dell'ager Tiburtinus. In *Amoenitas*, 2015, roč. 4, s. 73 - 77.

¹⁰ NEWLANDS, *Statius' Silvae and the Poetics of Empire*, s. 119.

pľňajú. Celý tento koncept je v protiklade k Horatiovi, básnikovi, s ktorým sa Statius konfrontuje. Horatius zreteľne kritizuje luxus víl a vyzdvihuje jednoduchosť prírody.¹¹

Statius tak vysoko hodnotí človekom upravenú prírodu, že do nej pozýva aj božské mytologické bytosti, ktoré sa spolu s ľuďmi tešia benefitom záhrady a vily. Prostredie vily prirodzene vplýva aj na jej majiteľa a obyvateľov a naopak. Vila reprezentuje pokoj pre súkromnú intelektuálnu aktivitu v kontraste k verejnému politickému súpereniu.

Báseň začína veľmi ozdobným štýlom, takmer každé substantívum má svoje adjektívum a tak sa vlastne ornamentálnosť štýlu snúbi s ozdobnosťou samotnej vily. Prvé slovo básne, *cernere*, naznačuje pozvanie básnika svojim čitateľom hľadiť na vilu cez slová básne.¹² Čitateľ je vyzvaný vizualizovať si vilu a zároveň zdieľať emocionálne nadšenie skúseného básnika. Celý areál vily a záhrady slovami básnika útočí na všetky zmysly. Autor vyzdvihuje príjemnú klímu v oblasti pri rieke Anio v kontraste s horúčovami, ktoré boli obzvlášť obťažujúce v preplnenom Ríme: „*Je taká zima v budovách, že bezohľadné mrazy slnko porážajú, v dome nie je dusno cez celú sezónu v Pise*“ (7 – 8). Nasledujú ódy o výnimočnosti miesta v spoločnosti mytologických postáv. O pár veršov ďalej čitateľ je konfrontovaný so zvukmi divokej rieky, ktorá sa zázračne upokojí práve na tých miestach, kde stoja zrkadlovo postavené budovy na jej brehoch (20 – 22). Od 34. verša prichádza ekfráza: „*Čo ospievam ako prvé, alebo uprostred, alebo s akým koncom sa uspokojím?*“ (34). Básnik je zmätený toľkou nádherou, že nevie, kam sa skôr pozrieť, kde začať. A potom to rozvinie: „*Či budem žasnúť nad pozlátenými trámami alebo všadeprítomnými Maurskými verajami, či nad lesknúcim sa farebným mramorom, či do každej spálne dovedenou vodou?*“ (35 – 38). Čitateľ sa v tomto trojverší dozvie, že Vopiscova usadlosť je nesmierne prepychová – nachádzajú sa tam drahé kovy, exotické dreviny, exkluzívne mramory či technologické vymoženosti, ako je vodovod v každej miestnosti. A nielen to. Vo vile sa nachádzali vybrané umelecké predmety, či už bronzové sochy, artefakty zo zlata a slonoviny, drahé kamene či mozaikovitá podlaha tak prepracovaná, že sa básnik až zháčil, že kráča po bohatstve: „*Kým som blúdil pohľadom a oči opieral o to všetko, zrazu som nič netušiaci šliapal po bohatstve.*“ (52 – 53). V nasledujúcich veršoch vystavil obdivu strom, ktorý architekti zakomponovali do interiéru vily (60 – 63). Značnú časť svojej oslavnej básne autor venoval živlu vody v službách Vopiscovej nehnuteľnosti. Už zmienený vodovod v každej miestnosti, čo bol v danej dobe vysoký nadštandard, dopĺňajú bieloskvúce sa bazény, fontány a dokonca aj akvadukt, ktorý prestupuje rieku Anio neďaleko vily. Všetko je také dokonalé a krásne, že aj vodné najády a iné mytologické bytosti by radšej chceli bývať vo vile, ako vo svojom prirodzenom prostredí, a tento topos sa prelína až do konca básne.

¹¹ Napr. Hor. epist. 1.10.

¹² PUTNAM, Michael, C. J. Statius Silvae 1.3. A Stream and Two Villas. In *Illinois Classical Studies*, 2019, roč. 44, č. 1, s. 68 – 69. <https://doi.org/10.5406/illclasstud.44.1.0066>

Silvae 1.5. Balneum Claudii Etrusci

Claudius Etruscus bol bohatým jazdcom, synom zbohatlíka, prepustenca, ktorého oslobodil cisár Claudius.¹³ Statius v osobitej básni ospieval jeho súkromné kúpele, ktoré sa nachádzali priamo v Ríme.¹⁴ Opäť tu ide o superlatív v tom zmysle, že je to prvá báseň v latinskej aj gréckej literatúre venovaná vyslovene kúpeľom a ich majiteľovi.¹⁵

Etruscove kúpele boli vo svojej podstate podobnou koncepciou ako prepychová vidiecka vila. Teda malo to byť „príjemné miesto“ (*locus amoneus*) pre pestovanie učených dišpút s priateľmi, vzdialené alebo oddelené od náhlivosti a ruchu mesta. V tomto prípade sa však útočisko pre pokojné rozhovory v estetickom a podnetnom prostredí nachádzalo uprostred Ríma. Múry kúpeľov dokonale chránili svojich návštevníkov od tlačenej huriavku metropoly, avšak zároveň poskytovali okamžitú dostupnosť všetkých výhod politického a kultúrneho centra vtedajšieho sveta.

Báseň je z pohľadu dnešného čitateľa usporiadaná dosť neporadne.¹⁶ Takmer celá prvá polovica básne (verše 1 – 30) je venovaná mytologickému kontextu súvisiacemu s témou vody, kúpania a ohňa. Autor v nej na jednej strane odmieta (literárna forma *recusatio*) isté mytologické bytosti, na druhej pozýva tie, ktoré sú priamo spojené so živlami vody a ohňa (1 – 8). Odmieta taktiež ťažké epické témy – v čase písania tejto básne mal rozpracovaný náročný epos *Thebais*, plný krvi a zabíjania – a nalaďuje na ľahšiu až hravú atmosféru (8 – 9): „*Chcem drahému priateľovi so šantením spievať.*“ Nasleduje pasáž o Múze a najádach, pričom ich rozdeľuje na tie, ktoré chce mať pri sebe a tie, ktoré odmieta (10 – 19). Nahé najády sú vítané spoločničky a naopak, tie nymfy, ktoré spôsobili záhubu svojich milencov, odháňa preč (20 – 22). Nakoniec povoláva tie nymfy, ktoré obývajú Latium a starajú sa o prísun čerstvej vody cez známe rímske akvadukty.

Až od 30. verša básnik začne venovať pozornosť kúpeľom Claudia Etrusca. Tu začína tradičným zveličením (*auxesis*), keď vyhlasuje, že nymfy tu majú najkrajší možný príbytok: „*V žiadnej inej jaskyni si nebývala bohatsie.*“ (30). Ekfráza pokračuje chválou remeselného majstrovstva, aké sa dá naučiť len od božských bytostí, a velebením použitých drahých materiálov. A opäť je použité *recusatio* – niektoré druhy mramoru v kúpeľoch nemôžu byť, iné sú zas vítané (34 – 40). Je zrejme, že básnik týmto vyjadruje aj vkus svojej doby. Vo vnútri kúpeľov je všetko plné svetla a slnka: „*Jasně svetlo je všade, veď prudké slnko preniká strop.*“ (45). Namiesto medi

¹³ O Claudiovi Etruscovi vieme len z diel Statia a Martiala. WHITE, Peter. The Friends of Martial, Statius, and Pliny, and the Dispersal of Patronage. In *Harvard Studies in Classical Philology*, 1975, roč. 79, s. 275 – 279. <https://doi.org/10.2307/311139>

¹⁴ Poloha Etruscových kúpeľov v rámci Ríma je veľmi neistá a špekulatívna. Okrem Statia o nich píše aj Martialis (6.42). V básňach je zmienka, že kúpele využívali vodu z akvaduktov Aqua Virgo a Aqua Marcia, čo znamená, že museli byť buď na Campus Martius, alebo Transtiberim. RICHARDSON, Jr. L. *A New Topographical Dictionary of Ancient Rome*. Baltimore : John Hopkins University Press, 1992, s. 393. <https://doi.org/10.56021/9780801843006>

¹⁵ NEWLANDS, *Statius' Silvae and the Poetics of Empire*, s. 200.

¹⁶ Podrobná analýza obsahu básne: HOLTSMARK, Erling, B. The Bath of Claudius Etruscus. In *The Classical Journal*, 1973, roč. 68, č. 3, s. 216 – 220. Holtsmark argumentuje, že daná báseň nie je oslavou Etrusca a jeho kúpeľov, ale naopak – Statius implicitne kritizuje mladého majiteľa kúpeľov pre jeho extravaganciu a nemiernosť.

sa používa striebro, básnik tak vyhlasuje, že „nič tu nie je ľudové“ (46 – 50). Potom je pozornosť zavedená opäť do exteriéru, konkrétne ku krištáľovo čistej vode rieky, ktorá preteká v blízkosti. Aj božské bytosti by sa tu rady okúpali, o to viac to láka bežného návštevníka strhnúť šaty a skočiť do nej (53 – 55). Ku koncu čitateľ básne vníma veľkoleposť vydláždenej, hypocaustom vyhrievanej plochy pre hranie lopotných hier. Básnik sa vo svojom nadšení odvážil porovnať opulentné Neronove kúpele s tými Etruscovými (60 – 63). V úplnom závere básnik zaželal majiteľovi kúpeľov dlhý život a zveladenie majetku.

Text latinského originálu a preklad do slovenského jazyka

Základným referenčným textom je madridský manuskript, M – Matritensis Bibl. Nat. 3678, z ktorého vychádzajú ostatné rukopisy. Vyhotovil ho v r. 1418 Poggio Bracciolini z manuskriptu pochádzajúceho z 9. alebo 10. storočia. Potom aj táto kópia zmizla, kým nebola v r. 1879 znovu objavená v Národnej knižnici v Madride.

Už začiatkom 15. st. bola problémom veľmi zlá kvalita jediného zachovaného rukopisu z Madridu. Známe sú slová učenca Poggia, ktorý pri prepise zápasil s veľkým množstvom chýb a nejasností textu: „*is, qui libros transcripsit, ignorantissimus omnium viventium fuit: divinare oportet, non legere, ideoque opus est ut transcribantur per hominem doctum.*“¹⁷

Od konca 19. st., po znovuobjavení prepisu, sa až do r. 1980 vydalo 23 edícií celej zbierky. Môj preklad oboch básní vychádza z kritickej edície Loeb, vydané v r. 2003 a upravenej v r. 2015. Text editoval a do prózy preložil D. R. Shackleton Bailey a korekcie vykonal Christopher A. Parrot.¹⁸

Preklad Statiových básní do slovenského jazyka je v tomto prípade uvedený do prózy. Autor tohto slovenského prekladu si je vedomý, že preklad poézie prózou je v slovenských podmienkach raritou a doteraz sú známe len dva prípady takého prístupu, jeden z r. 1818, druhý je nedávny, z r. 2022.¹⁹ V modernej svetovej literatúre, predovšetkým anglofónnej, však nie je výnimkou prekladať Statiove básne prozaicky. Prvým príkladom je už vyššie zmienená edícia latinského textu a prekladu do prozaickej angličtiny v rámci rešpektovanej Loeb knižnice.²⁰ Do českého jazyka zatiaľ *Silvae* neboli preložené, ale v akademických prácach sa v poslednej dekáde

¹⁷ WILLIS, J.A. The „*Silvae*“ of Statius and their Editors. In *Phoenix*, 1966, roč. 20, č. 4, s. 305. <https://doi.org/10.2307/1087056>; Preklad latinského citátu (prel. M. Babic) „*ten, kto prepísal knihy, bol najväčší neznalec zo všetkých žijúcich: patrí sa ľúštiť, nie čítať, a preto je potrebné, aby ich prepísal učený človek.*“

¹⁸ STATIUS. *Silvae*. Edited and translated by D.R. Shackleton Bailey, with corrections by Christopher A. Parrott. Cambridge; Massachusetts; London : Harvard University Press, 2015.

¹⁹ LÁBAJ, Ivan. Súčasný stav prekladania antickej literatúry na Slovensku. In BALEGOVÁ, Jana – BROD-ŇANSKÁ, Erika (eds.). *Hortus Graeco-Latinus Cassoviensis IV*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2024, s. 244. <https://doi.org/10.33542/HTS-0302-9-0> Lábaj vo svojom článku konkretizoval oba prípady – v r. 1818 Samuel Rožnay preložil prózou Theokritovu 21. idylu a pred dvoma rokmi Andrej Kalaš a Zuzana Zelinová preložili do prózy Hesiodovu Theogoniu.

²⁰ Pokiaľ ide o báseň 1.3, ktorá je v tomto článku preložená do slovenského jazyka, tak azda najkomplexnejšia štúdia venovaná podrobnej literárnej analýze danej básne obsahuje preklad do anglického jazyka. Daný preklad do angličtiny má prozaickú formu (PUTNAM, *Statius Silvae 1.3 : A Stream and Two Villas*, s. 66 – 99.).

objavili preklady Statiových básní do prózy.²¹ Jedným z dôvodov tohto javu je, že Statiove básne sa považujú za príliš vyumelkované, manieristické, s veľkým počtom latinských idiómov, ktoré sa zložito prekladajú v moderných jazykoch aj do prózy, nieto do poézie.

Statius, *Silvae*, 1.3

VILLA TIBVRTINA MANILII VOPISCI

Cernere facundi Tibur glaciale Vopisci
si quis et inserto geminos Aniene penates,
aut potuit sociae commercia noscere ripae
certantisque sibi dominum defendere villas,
illum nec calido latravit Sirius astro 5
nec gravis aspexit Nemeae frondentis alumnus.
talís hiems tectis, frangunt sic improba solem
frigora, Pisaemque domus non aestuat annum.

Ak niekto smel hľadiť na chladivú tiburskú usadlosť²² výrečného Vopisca a dvojicu domov riekou Anio rozdelenú,²³ alebo mohol spoznať dotyk spoločných brehov, a vily, čo súťažia o nárok na svojho pána, na toho nebrechal Sirius z horúcej hviezdy, ani potomok listnatej Nemej²⁴ sa na neho sťažka nemračil. V budovách je tak chladno, že tá tuhá zima slnko poráža, v dome nie je sparno ako v horúcej Pise.²⁵

Ipsa manu tenera tecum scripsisse Voluptas
... 9a
tunc Venus Idaliis unxit fastigia sucis
permulsitque comis blandumque reliquit honorem
sedibus et volucres vetuit discedere natos.

O longum memoranda dies! quae mente reporto
gaudia, quam lassos per tot miracula visus!
ingenium quam mite solo, quae forma beatis 15
ante manus artemque locis! non largius usquam
indulsit natura sibi. nemora alta citatis
incubuere vadis; fallax responsat imago
frondibus, et longas eadem fugit umbra per undas.

²¹ Na Karlovej univerzite bola v r. 2014 obhájená diplomová práca od Magdy Kocurkovej s názvom *Statiova popisná lyrika a dobový umélecký štýl*, v ktorej sa nachádzajú preklady básní zo zbierky *Silvae* do prozaickej češtiny.

²² Básnik ospevuje prímorskú vilu v Tibure, dn. Tivoli, kde je veľmi príjemná klíma počas celého roka, obzvlášť v horúcom lete tam je chladnejšie ako v ľudnatom Ríme.

²³ Anio je rieka v Tibure. Na jej oboch brehoch sa rozkladala Vopiscova vila.

²⁴ Nemejský lev. Implicitne sa tu zdôrazňuje horúčava zvyčajná v období leta, znamenia zverokruhu, ktorá je v protiklade s príjemným chládzkom Vopiscovej vily.

²⁵ Narážka na olympijské hry v Grécku, ktoré sa konali uprostred leta, na Peloponéze, neďaleko Pisy.

Rozkoš sama s jej jemnou rukou si vraj písala s tebou...

...

Vtedy Venuša Idalskými²⁶ olejmi pomazala hrebene stiech, pohladila ich svojimi vlasmi i vábivé čaro zanechala obydliam, a jej okrídleným deťom zakázala odísť.²⁷ Ó deň, čo si treba na dlho zapamätať! Aké pôžitky si v mysli vyvolávam, aké ustaté sú moje oči z toľkých zázrakov! Aká skvelá je povaha miesta! Aká nádhera blaženého miesta pred rukami umelca! Nikde si príroda nenadelila tak štedro. Hlboké háje pnú sa nad prudkými vodami. Klamný obraz (na vode) lístie zrkadlí a tak isto sa mihotá aj jeho tieň na vytrvalom prúde.

ipse Anien (miranda fides) infraque superque 20
 saxeus hic tumidam rabiem spumosaque ponit
 murmura, ceu placidi veritus turbare Vopisci
 Pieriosque dies et habentes carmina somnos.
 litus utrumque domi, nec te mitissimus amnis
 dividit: alternas servant praetoria ripas, 25
 non externa sibi fluviorum obstare queruntur.
 Sestiacos nunc Fama sinus pelagusque natatum
 iactet et audaci victos delphinas ephebo:

Sama Anio, obdivuhodné tomu uveriť, plná skál nad hladinou aj pod ňou, tu svoje naduté besnenie utíši a spenený huriavk, ako keby sa jej protivilo Vopiscovi vyrušiť pokojné pierijské dni²⁸ a piesňami osladené driemanie. Ba aj brehy sú časťou domu, ten najtichší prúd rieky nehatí ti v ničom. Veže každý z brehov strážia, neponosujú sa, že sú si cudzie, ani že delí ich rieka: Nech sa len Fama chvasce Sestovou zátokou, a preplávaným morom, i delfínmi, ktoré porazil odvážny mladík:²⁹

hic aeterna quies, nullis hic iura procellis,
 numquam fervor aquis. datur hic transmittere visus 30
 et voces et paene manus. sic Chalcida fluctus
 expellunt fluvii, sic dissociata profundo
 Bruttia Sicanium circumspicit ora Pelorum.
 Quid primum mediumve canam, quo fine quiescam?
 auratasne trabes an Mauros undique postes 35
 an picturata lucentia marmora vena
 mirer, an emissas per cuncta cubilia nymphas?

²⁶ Idalion bolo centrom kultu Venuše.

²⁷ Jedno z jej detí bol Amor, gr. Erós, zobrazovaný s krídlami.

²⁸ Pierijské dni, v zmysle dni naplnených poetickým umením. Od vrchu Pierus v Thessálii, ktorý bol zasvätený Múzam.

²⁹ Je to odkaz na mytologický príbeh tragickej lásky medzi Héró - kňažkou bohyne Afrodity v Seste (Trácia, Hellespont) a Leandrom, ktorý sa do nej zaľúbil na festivale v Abyde. Aby sa dostal k svojej miléj, rozhodol sa preplávať more, ale utopil sa a následne aj jeho milá.

Tu je večný pokoj, tu búrky nemajú právo, nikdy sa nevzpínajú vody. Tu sa smie preniknúť pohľadmi aj zvukmi, ba takmer rukami. Tam prílivové vlny vzdávajú Chalkidu a tiež brutijský breh, oddelený hlbinou, nehľadá pri sebe sicílsky Pelorus.³⁰ Čo ospievam ako prvé, alebo uprostred, alebo s akým koncom sa uspokojím? Či budem žasnúť nad pozlátenými trámami, alebo všadeprítomnými maurskými verajami,³¹ či nad lesknúcim sa farebným mramorom, či do každej spálne doveďnou vodou?³²

huc oculis, huc mente trahor. venerabile dicam
lucorum senium? te, quae vada fluminis infra
cernis, an ad silvas quae respicis, aula, tacentis, 40
qua tibi tota quies offensaque turbine nullo
nox silet et nigros imitantia murmura somnos?
an quae graminea suscepta crepidine fumant
balnea et impositum ripis argentibus ignem,
quaque vaporiferis iunctus fornacibus amnis 45
ridet anhelantes vicino flumine nymphas?

Sem ma lákajú oči, tu ma ťahá myseľ. Poviem niečo o úctyhodných starodávných hájoch? O tebe, ako zrieš prúdy rieky pod sebou, alebo o tebe, nádvorie, ktoré hľadáš na mlkve lesy, kde tvoj pokoj je bezpečný a noc kludná, nerušená žiadnym hurikvom ani výkrikmi, čo pripomínajú čierne sny. Alebo o kúpeľoch, ktoré dymia na trávnom výbežku a ohni založenom na chladivých brehoch, kde prúd, napojený na parné pece, sa smeje na nymfy zadýchané z blízkej rieky?

Vidi artes veterumque manus variisque metalla
viva modis. labor est auri memorare figuras
aut ebur aut dignas digitis contingere gemmas;
quicquid et argento primum vel in aere minori 50
lusit, et enormes manus est experta colossos.
dum vagor aspectu visusque per omnia duco,
calcabam necopinus opes. nam splendor ab alto
defluus et nitidum referentes aera testae
monstravere solum, varias ubi picta per artes 55
gaudet humus superatque novis asarota figuris
expavere gradus.

Videl som umenie, práce rúk³³ dávnych predkov, a kovy akoby živé v rôznych tvaroch. Koľko námahy to dá, vymenovať tvary zo zlata a slonoviny alebo drahokamy

³⁰ Tu básnik dáva do kontrastu dvojité vily, ktorú viac spája, ako oddeľuje tichý tok rieky, oproti morským prielivom, ktoré hlbokými vodami úplne oddeľujú pevniny.

³¹ Maurské citrusové drevo sa privážalo z Mauretánie, bolo veľmi cenené. (Tiež Stat. 3.31).

³² Narážka na veľkú vymoženosť vily – vodovod v každej izbe, čo v danom čase vonkoncom nebolo bežné.

³³ *Manus* je v tomto prípade synekdochou aj metonymiou.

vhodné na ozdobu prstov; a tiež čokoľvek, čo vytepala ruka umelca, najprv v striebre či v skromnom bronze, ba aj obrovské kolosy.³⁴ Kým som blúdil pohľadom a oči opieral o to všetko zrazu som nič netušiaci šliapal po bohatstve. Lebo žiara ktorá rozlieva sa z výšky a dlaždice, čo zrkadlia lesknúci sa vzduch, odhalili podlahu, kde sa vytešuje zem maľovaná rozmanitými zručnosťami a nevidanými tvarmi prevyšuje pergamskú mozaiku.³⁵ Bál som sa ďalej chodiť.

Quid nunc iungentia mirer
 aut quid partitis distantia tecta trichoris?
 quid te, quae mediis servata penatibus arbor
 tecta per et postes liquidas emergis in auras, 60
 quo non sub domino saevas passura bipennes?
 et nunc ignaro forsan vel lubrica Nais
 vel non abruptos tibi demet Hamadryas annos.
 quid referam alternas gemino super aggere mensas
 albescentesque lacus altosque in gurgite fontes? 65
 teque, per obliquum penitus quae laberis amnem,
 Marcia, et audaci transcurris flumina plumbo?
 an solum Ioniis sub fluctibus Elidis amnem
 dulcis ad Aetnaeos deducat semita portus?

Prečo by som sa teraz mal diviť nad veľkolepým ...

Alebo prečo nad budovami rozdelenými na podlažia?³⁶ Alebo nad tebou, strom, uprostred obydlija zachovaný, ktorý siahaš cez strechy a veraje až ku sviežim vánkom, a nemusíš strpieť kruté sekery pod týmto pánom. A teraz, hoci to snáď ani netušíš, poddajná najáda či hamadryáda dlží ti nerušené roky.³⁷ Prečo by som sa mal zmeniť o dlhých stoloch na oboch brehoch a bieloskvúcich sa bazénoch a prameňoch s hlbokým prúdom, a Tebe, Marcia, ktorá sa hrubými rúrami cez rieku predieraš,³⁸ ako samotný prúd z Elidy, čo bol privádzaný sladkou cestou popod Iónske vody do prístavu pri Etne?³⁹

illic ipse antris Anien et fonte relicto, 70

³⁴ Básnik tu zdôrazňuje prepych a luxus interiéru, použité drahé materiály.

³⁵ Pergamská mozaika bola prislávaná motívom nepozametanej dlážky, na ktorej sú rozhádzané kusy jedla z hostiny. Plin. nat 36.184.

³⁶ Celé dvojveršie je v latinskom texte porušené a preklad je preto veľmi neistý.

³⁷ Hamadryády boli dcéry boha lesov Oxyla a jeho sestry Hamadryady (sg. Hamadryas). Jednotlivé hamadryády (ἡμαδρυάδες) boli späté s konkrétnymi rastlinami, hlavne drevinami. Ak sa vyťal strom, zomrela aj hamadryáda a naopak.

³⁸ Narážka na jeden z najslávnejších rímskych akvaduktov, známy pod menom Aqua Marcia. Vopiscova vila sa tešila výdobytkom tohto vodovodu.

³⁹ Význam dvojveršia dáva zmysel tým čitateľom, ktorí poznajú príbeh o nymfe Arethuse. Do nymfy sa zaľúbil riečny boh Alfeios, keď sa v jeho rieke v Elide raz okúpala nahá. Pred dotieravým nápadníkom utiekla na ostrov pri Syrakúzach, neďaleko Etny, a tam ju bohyňa Artemis premenila na čistý prameň. Alfeios sa nevdal a v podobe rieky pretiekol popod Iónske more až k prameňu, kde sa ich vody spojili.

nocte sub arcana glaucos exutus amictus
huc illuc fragili prosternit pectora musco,
aut ingens in stagna cadit vitreasque natatu
plaudit aquas. illa recubat Tiburnus in umbra, 75
illic sulphureos cupit Albula mergere crines;
haec domus Egeriae nemoralem abiungere Phoeben
et Dryadum viduare choris argentia possit
Taygeta et silvis accersere Pana Lycaeis.

Tam Anio sama, opustiac svoju jaskyňu a prameň, pod rúškom noci, zvrčená zo svojho sivobelasého hávu, raz tu raz tam, napína hruď s jemným machom, a vo svojej mohutnosti padá do bazénov a pri plávaní špliecha krištáľovou vodou. Tiburnus⁴⁰ tu odpočíva v tieni, tam Albula⁴¹ túži namočiť si sírne vlasy. Tento dom by mohol oddeliť lesné pahorky Phoebe od Egerie, zbaviť mrznúci Taygetos zborov jeho dryád a privolať Pana z arkádskych lesov.⁴²

quod ni templa darent alias Tiryntia sortes,
et Praenestinae poterant migrare sorores. 80
Quid bifera Alcinoi laudem pomaria vosque,
qui numquam vacui prodistis in aethera, rami?
cedant Telegoni, cedant Laurentia Turni
iugera Lucrinaeque domus litusque cruenti
Antiphatae; cedant vitreae iuga perfida Circes 85
Dulichiiis ululata lupis, arcesque superbae
Anxyris et sedes Phrygio quas mitis alumno
debet anus; cedant, quae te iam solibus artis
avia nimbosa revocabunt litora bruma.

A keby aj tiryntská svätýňa⁴³ nevydala žiadne ďalšie veštby, sestry z Praenesty by mohli prísť.⁴⁴ Prečo by som mal ospevovať sady Alkinoa, čo rodia dvakrát (v roku), a vás konáre, čo nikdy sa k nebu nevystierate prázdne?⁴⁵ Nech ustúpia polia Telegona, nech aj laurentínske polia Turna ustúpia, a obydlia kol Lucrinskeho jazera

⁴⁰ Tiburnus sa považoval za zakladateľa Tiburu (Tivoli). Je známy aj pod menom Tiburtus. V meste mal zasvätený háj (Hor. Carm. 1,7,12).

⁴¹ Albula, tiež známa pod menom Albunea, bola bohyňou sírnych prameňov na západe Tiburu. Podľa nej bolo pomenované jazero v Tibure, z ktorého čerpala vodu rieka Anio.

⁴² Tu autor básne vychvaluje Vopiscovu vilu do nesmiernych výšin, v zmysle, že aj božské bytosti by radšej opustili svoje vlastné prirodzené prostredia a uprednostnili bývanie vo vile.

⁴³ Tiryntská svätýňa bola zasvätená Herculovi. Podľa mýtu Jupiter plánoval urobiť z Hercula kráľa Tiryntu, mykénskeho mesta v Argolide na severovýchodnom výbežku Peloponézu. Juno však zariadila, že kráľom sa stal Eurystheus. Takéto svätýne, zvané aj Herculove chrámy, sa nachádzali aj v Itálii, napr. v Tibure.

⁴⁴ V Praeneste bol chrám osudu, známy ako svätýňa Fortuny Primigenie, kde tri sestry osudu veštili budúcnosť pomocou lósov. V Tibure, kde bola Vopiscova vila, bol aj chrám Hercula, kde by sa mohli sestry osudu presťahovať.

⁴⁵ Alkinoos bol kráľom Fajákov, ktorý bol považovaný za blažený národ. O ovocných sadoch v Tibure písal aj básnik Horatius. Hor. carm. 1.7.14.

a pobrežie krutého Antiphata, nech ustúpia zradné hrebene lesklej Kirké, aj zavýjanie dulichianskych vlkov,⁴⁶ a hrdé veže Anxuru, a sídlo, ktoré dlží nežná stará dáma svojej frýžskej dojke,⁴⁷ nech ustúpia brehy Antia, ktoré ťa späť volajú,⁴⁸ keď dni v strede upršanej zimy sú krátke.

Scilicet hic illi meditantur pondera mores; 90
 hic premitur fecunda quies, virtusque serena
 fronte gravis sanusque nitor luxuque carentes
 deliciae, quas ipse suis digressus Athenis
 mallet deserto senior Gargettius horto;
 haec per et Aegaeas hiemes Pliadumque nivolum 95
 sidus et Oleniis dignum petiisse sub astris,
 si Maleae credenda ratis Siculosque per aestus
 sit via: cur oculis sordet vicina voluptas?

Iste, tu sa dumá pri takom živote o závažných témach, tu sa ukrýva plodný odpočinok, a odvážna cnosť s pokojnou tvárou, a triezvy pôvab a potešenie bez výstrednosti, tak ako by toto uprednostnil aj starý muž z Gargettu, potom ako Atény zanechal aj s opustenou záhradou.⁴⁹ Stálo to za to vyhľadať to všetko, skrz egejské búrky za zimného súhvezdia hyád, pod olenskými hviezdami,⁵⁰ hoci loď musela sa zveriť mysu Maley⁵¹ a cesta viedla skrz sicílsky príboj.⁵² Prečo sa rozkoš menšou javí, keď je pred našimi dvermi?

hic tua Tiburtes Faunos chelys et iuvat ipsum
 Alciden dictumque lyra maiore Catillum; 100
 seu tibi Pindaricis animus contendere plectris,
 sive chelyn tollas heroa ad robora, sive
 viventem satiram nigra rubigine turbes,
 seu tua non alia splendet epistola cura.
 Digne Midae Croesique bonis et Perside gaza, 105
 macte bonis animi, cuius stagnantia rura
 debuit et flavis Hermus transcurrere ripis
 et limo splendente Tagus. sic docta frequentes

⁴⁶ Básnik tu používa najvyššiu možnú poklonu Vopiscovej vile, pretože ju porovnáva so slávnymi lokalitami z epických gréckych a latinských diel. Ide o Homérovu Iliadu a Vergíliovu Aeneidu. Tie miesta sú Tusculum, Ardea, Baiae, Formiae, Circeii, Caieta.

⁴⁷ Nežná stará dáma je v tomto prípade prístavné mesto Caietae Portus (dn. Gaeta). Prístav má názov podľa dojky Aenea, ktorá sa volala Caieta (Καίητη). Verg. Aen. 7. 1-4.

⁴⁸ Antium a Anxur nemajú konotáciu s eposmi, ale boli známe ako lokality, kde sa uctievala bohyňa Fortuna a Jupiter.

⁴⁹ Narážka na Epikura a jeho záhradu v Aténach.

⁵⁰ Olenos patrila medzi starodávne mykénske strediská. Bolo to mesto v Acháji, medzi mestami Dyme a Patrae.

⁵¹ Malea bol juhovýchodný cíp Peloponézu, veľmi obávaný moreplavcami pre prudké búrky a vetry, ktoré v lete fúkali od západu. Boli tam aj vysoké skaly a žiadny vhodný prístav.

⁵² Myslí tým Messinskú úžinu.

otia, sic omni detectus pectora nube
finem Nestoreae precor egrediare senectae.

Tu tvoja lýra potešuje faunov v Tibure a aj Alcida samého a Catilla,⁵³ zvaného podľa väčšej harfy, či už máš odvahu súťažiť s Pindarovými veršami, alebo lýru svoju pozdvihneš k sile hrdinov, či svoju temnú satiru s čiernym jedom spustiš, alebo už len tak, bez iných starostí necháš svoj list. Ó, hodný si bohatstva Mídasa a Kroisa, a pokladov Perzie, buď pozdravený v hojnosti svojho ducha! Hermus so svojimi zlatistými brehmi musel cez tvoje zavlažené polia pretiecť aj Tagus s jagavým bahnom.⁵⁴ Tak môžeš v učenosti odpočinok pestovať, tak slobodný v srdci od každého mráčiku, prosím, by si presiahol hranice Nestorovho úctyhodného veku.

Statius, *Silvae*, 1.5

BALNEVM CLAVDII ETRVSCI

Non Helicon graui pulsat chelys enthea plectro,
nec lassata voco totiens mihi numina, Musas;
et te, Phoebe, choris et te dimittimus, Euhan;
tu quoque muta ferae, volucer Tegeae, sonorae
terga premas: alios poscunt mea carmina coetus. 5
Naidas, undarum dominas, regemque corusci
ignis adhuc fessum Sriculaque incude rubentem
elicuisse satis. paulum arma nocentia, Thebae,
ponite: dilecto volo lascivire sodali.

Moja lýra, božsky nadšená, neudiera vážnym plektrónom⁵⁵ na Helikón⁵⁶, ani nevzývam Múzy, bohyně, čo toľkokrát som ich unavil; prepúšťame ťa, Phoebus,⁵⁷ z našich osláv, a taktiež teba, Bakchus; ty tiež, okrídlený boh z Tegey,⁵⁸ v tichosti utlm pancier svojej zvučnej lýry. Moja báseň žiada inú spoločnosť.⁵⁹ Stačí zvieť najády, panie vôd, a kráľa blikajúcej vyhne, zmoreného neustále a červeného zo sicílskej

⁵³ Alcides, Alkeides je stotožňovaný s Heraklom. Napr. Ov. met. 9.62. Catillus je neistý, ale tiež bol spomenutý v dielach iných básnikov. Verg. Aen. 7.672 alebo Hor. carm. 1.18.2.

⁵⁴ Hermus (dn. Gediz) je rieka na západe dn. Turecka. Jej prítok, Pactolus sa spája s menom kráľa Mídasa. Tagus je rieka v Luzitánii.

⁵⁵ Grécky *πλήκτρον* je brnkadlo, kus kovu alebo slonoviny, používaného pri hre na strunových nástrojoch.

⁵⁶ Vrch Helikón (1749 m) sa nachádza v Grécku, Boiótii a v mytológii sa spája s prameňom Hippokréne, považovaným za zdroj poetickej inšpirácie. Ov. Fast. 5.7.

⁵⁷ Phoebus bol epitetom, ktorý znamenal „žiarivý“. Zvyčajne sa spája s Apollónom alebo s Heliom, bohom slnka.

⁵⁸ Tegea bolo archaické mesto na Peloponéze, v Arkádii. Okrídleným bohom tu je Hermés.

⁵⁹ Básnik naznačuje, že pri ospievaní kúpeľov bude vítať božské bytosti spojené s vodou.

nákovy.⁶⁰ Théby, ušetrite trochu svoje previnilé ruky.⁶¹ Chcem drahému priateľovi so šantením spievať.

iunge, puer, cyathos et ne numerare labora 10
 cunctantemque incende chelyn; discede Laborque
 Curaque, dum nitidis canimus gemmantia saxis
 balnea dumque procax vittis hederisque, soluta
 fronde verecunda, Clio mea ludit Etrusco.
 ite, deae virides, liquidosque advertite vultus 15
 et vitreum teneris crinem redimite corymbis,
 veste nihil tectae, quales emergitis altis
 fontibus et visu Satyros torquetis amantes.

Naberaj, chlapče, pohár za pohárom z vína, netráp sa počítaním a rozozvuč zdráhavú lýru. Zanechaj drinu a starosti, zatiaľčo ja kúpele ospievam, žiarivým mramorom vyzdobené, a Etrusca poteší moja múza, Kleiό, čo tancuje v purpurových stuhách a v brečtane, a odmieta cnostný vavrín, či biele stuchy Apolónove.⁶² Poďte, zelené bohyne, ukážte nám svoje usmiate obličaje, a okráslite si svoje lesklé vlasy jemnými strapcami kvetov, žiadnymi šatmi nezahalené, ako keď sa vynoríte z hĺbok svojich prameňov, a utrápíte satyrských milencov pohľadom na vás.

non vos quae culpa decus infamastis aquarum,
 sollicitare iuvat; procul hinc et fonte doloso 20
 Salmacis et viduae Cebrenidos arida luctu
 flumina et Herculei praedatrix cedat alumni.
 vos mihi quae Latium septenaque culmina, Nymphae,
 incolitis Thybrimque novis attollitis undis,
 quas praeceps Anien atque exceptura natatus 25
 Virgo iuvat Marsasque nives et frigora ducens
 Marcia, praecelsis quarum vaga molibus unda
 crescit et innumero pendens transmittitur arcu:
 vestrum opus aggredimur, vestra est quam carmine molli
 pando domus.

⁶⁰ Ide o Vulkána, rímskeho boha ohňa, stotožňovaného s gréckym Hefaistom, bohom kováčstva a manželom Afrodity. Vulkán je tu vzývaný ako inšpirátor básne, v úlohe boha ohňa. V tomto prípade je oheň dôležitý pre vykurovanie kúpeľov.

⁶¹ Statius v čase písania tejto básne pracoval na veľkom epickom diele *Thebais*, v ktorej ide o bratovražednú vojnu synov kráľa Oidipa. V tomto verši básnik naznačuje, že ho teší aspoň chvíľu písať o ľahších témach, akou sú kúpele.

⁶² Kleiό bola jednou z Múz, nymfa prameňov, bohyňa vôd. Je často spájaná s poetickou inšpiráciou. Tiež sa považovala za inšpirátorku tých, ktorí opisovali slávne skutky ľudí a miest, preto sa jej pripisuje aj história.

Však tie z vás nevyzývam, čo ste poškvrnili svojou vinou krásy vôd; Nech Salmacis⁶³ ďaleko odtiaľto sa zdrží, a tiež jej zradný prameň, aj prúd Kebrénovej⁶⁴ opustenej dcéry, vysušený od smútku; aj ona, čo uchvátila Herkulovho spoločníka.⁶⁵ Vy nymfy, čo obývate Latium a sedem pahorkov, a Tiber čeríte čerstvými vodami; a ty, čo rýchlu Anio potešuje; Aqua Virgo, čo víta plavcov; a Aqua Marcia, čo prináša marsický sneh a mrazy, vy, ktorých túlavé vody plynú cez kaskády vo vzdušných kanáloch, na nespočetných oblúkoch vyvýšené; K vášmu dielu pristupujem, váš je dom, čo odhalím jemnou básňou.

non umquam aliis habitastis in antris 30
ditius. ipsa manus tenuit Cytherea mariti
monstravitque artes; neu vilis flamma caminos
ureret, ipsa faces volucrum succendit amorum.
non huc admissae Thasos aut undosa Carystos;
maeret onyx longe, queriturque exclusus ophites: 35
sola nitet flavis Nomadum decisa metallis
purpura, sola cavo Phrygiae quam Synnados antro
ipse cruentavit maculis lucentibus Attis
quaeque Tyri niveas secat et Sidonia rupes.

V žiadnej inej jaskyni si nebývala bohatšie.⁶⁶ Sama Venuša viedla ruky svojho manžela Vulkána, ona mu zjavila umenie. A nielen všednými plameňmi pec zahorela, ona použila pochodne svojich okrídlených Amorov. Tu sa nepriberú kameň z Thasu ani zvlnený z Karysta, alabaster narieka z dialky, zhrdený ofités reptá,⁶⁷ tu len kameň z Numídskych zlatých lomov žiari, a ten ďalší, nad ktorým zo zúžavosti plače purpur z Týru a Sidónu, či ten mramor s tmavočervenými flakmi, čo Attis zafarbil vlastnou krvou v posvätej Frýžskej jaskyni v Synnade.⁶⁸

vix locus Eurotae, viridis cum regula longo 40
Synnada distinctu variat. non limina cessant,
effulgent camerae, vario fastigia vitro

⁶³ Salmacis bola netypická najáda, vodná nymfa, ktorá sa oddala márnivosti, samofúbsti a záhaľke. V jej prameni sa podľa jednej z verzií zaľúbil do svojho obrazu Narcis.

⁶⁴ Ide tu o nymfu Asterope (resp. Hesperiu), dcéru riečneho boha Kebréna. Do Asterope sa zaľúbil Aisakos, syn trójskeho kráľa Priama. Na úteku pred ním ju pohrýzol jedovatý had a zomrela.

⁶⁵ Spoločníkom je Hylas, syn nymfy Menodiky, ktorý sa zúčastnil slávnej expedície Argonautov ako sprievodca Herakla. Počas výpravy sa Hylas chcel napiť vody z prameňa, ale vtom ho pod hladinu stiahla nymfa. Táto menšia epizóda je známa z dvoch antických zdrojov (Theoc. Id. 13 a Prop. 1.20).

⁶⁶ Autor básne sa poeticky prihovára k nešpecifickej vodnej nymfe, pričom zdôrazňuje bohatstvo Etruskových kúpeľov s prebytkom vody, kde by sa nymfy cítili lepšie ako vo svojom prirodzenom prostredí.

⁶⁷ Básnik vymenúva tie druhy mramoru, ktoré absentujú, čím zrejme dáva najavo, čo je v danej dobe moderné a čo nie. Na ostrove Thasos sa ťažil biely kameň, ktorý sa spracúval na veľmi žiadaný mramor v sakrálnych stavbách. V Karyste, na juhozápade Euboie, sa ťažil mramor so štruktúrou vrstiev, pripomínajúci cibuľu (dnes má prezývku *cipollino*).

⁶⁸ Attis bol frýžskym bohom vegetácie, syn bohyne Kybelé, známej ako Veľká matka. Bol potrestaný tým, že sa v poblúznení sám vykastroval. Mramor zo Synnady (dn. Sucut, Afyonhisar) bol známy červenými alebo purpurovými žilkami. Dnes je známy pod označením *pavonazzo*.

in species animoque nitent. stupet ipse beatas
 circumplexus opes et parcius imperat ignis.
 multus ubique dies, radiis ubi culmina totis 45
 perforat atque alio sol improbus uritur aestu.
 nil ibi plebeium; nusquam Temesaea notabis
 aera, sed argento felix propellitur unda
 argentoque cadit, labrisque nitentibus instat
 delicias mirata suas et abire recusat. 50

Sotva je tu miesto pre Eurótas,⁶⁹ ktorej dlhý zelený prúd vyplavuje synnadský kameň. Dvere nepopustia, stropy žiaria, štíty sa trblietajú, lesknú sa postavami v skle a rozmanitosť. Oheň žasne nad blahobytom, čo ho obklopuje, a mierni svoje plamene. Jasné svetlo je všade, veď prudké slnko preniká strop, so všetkými svojimi lúčmi, a samo je spálené inými plameňmi. Nič tu nie je tuctové. Nikde nezbadaš temeskú⁷⁰ meď, však cez striebro sa uberá šťastný prúd, a do striebra padá, a na lesklých okrajoch sa zastaví, očarený svojou krásou, a zdráha sa odísť.⁷¹

Extra autem niveo qui margine caeruleus amnis
 vivit et in summum fundo patet omnis ab imo
 cui non ire lacu pigrosque exsolvere amictus
 suadeat? hoc mallet nasci Cytherea profundo,
 hic te perspicuum melius, Narcisse, videres, 55
 hic velox Hecate velit et deprensa lavari.
 Quid nunc strata solo referam tabulata crepantis
 auditura pilas, ubi languidus ignis inerrat
 aedibus et tenuem volvunt hypocausta vaporem?

Vonku zatiaľ plynie tmavomodrá rieka, medzi bieloskvícami sa brehmi, v čulom prúde, celkom čistá od dna až k hladine; Koho by to nezvádzalo ťažký odev strhnúť a do hĺbok sa vnoriť? Tu by sa Venuša radšej chcela zrodiť z hĺbok, tu by si sa Narcissus ešte lepšie prezeral, tu by sa ľahkonohá Diana okúpala, hoc aj prekvapenie riskujúc. Prečo by som sa mal zmieniť o položených dlaždicách, čo pokrývajú zem, takže sa ozývajú lopty v hrách, kde tlie mdlý plameň, a pece vydávajú jemné teplo?

nec si Baianis veniat novus hospes ab oris, 60
 talia despiciet (fas sit componere magnis
 parva), Neronea nec qui modo lotus in unda,
 hic iterum sudare neget. macte, oro, nitenti
 ingenio curaque puer! tecum ista senescant,
 et tua iam melius discat fortuna renasci!

⁶⁹ Eurótas je rieka v Sparte dlhá 82 km. Má kľukatý tok, preteká cez úzke rokliny a vlieva sa do zálivu v Lakónii. Na plytčinách je možné nájsť viacero druhov kameňov.

⁷⁰ Τεμέση (dn. Nocera Terinese) bolo mesto Veľkého Grécka, v Kalábrii.

⁷¹ Vodovodné rúrky tu boli zo striebra, podobne aj vaňa.

Keby aj nový hosť od Bájskych brehov prišiel, toto by neodvrhol (ak je správne porovnať veľké s malým), no ani ten, čo sa práve okúpil v Nerónových kúpeľoch, nezhrdol by sa tu znovu spotiť.⁷² Buď pozdravený, chlapče, so svojím žiarivým nadaním a opaterou. Toto všetko nech s tebou zostarne, a tvoje imanie nech sa znovu, ešte hojnejšie ako predtým zrodí.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Pramene

- CASSIUS DIO. *Rhomaiké historia*. Roman history. Books 61-70. With an English translation by Earnest Cary on the basis of the version of Herbert Baldwin Foster. Cambridge, Massachusetts; London : Harvard University Press, 1925.
- HORATIUS. *Sature*. Satires, Epistles, and Ars poetica. With an English translation by H. Rushton Fairclough. Cambridge, Massachusetts; London : Harvard University Press, 1929.
- MARTIALIS. *Epigrammata*. Volume 1. Edited and translated by D. R. Shackleton Bailey. Cambridge, Massachusetts; London : Harvard University Press, 1993.
- OVIDIUS. *Metamorphoses*. Books 9-15. With an English translation by Frank Justus Miller ; revised by G. P. Goold. Cambridge, Massachusetts; London : Harvard University Press, 2001.
- PLINIUS SECUNDUS. *Naturalis historia*. Books 36-37. With an English translation by D.E. Eichholz. Cambridge, Massachusetts; London : Harvard University Press, 1962.
- STATIUS. *Silvae*. Edited and translated by D.R. Shackleton Bailey, with corrections by Christopher A. Parrott. Cambridge, Massachusetts; London : Harvard University Press, 2015.
- SUETONIUS. *De vita Caesarum*. Volume 2. With an English translation by J.C. Rolfe. Cambridge, Massachusetts; London : Harvard University Press, 2001.
- VERGILIUS. *Aeneid VII - XII*. With an English translation by H. Rushton Fairclough; revised by G.P. Goold. Cambridge, Massachusetts; London : Harvard University Press, 2000.

Zoznam bibliografických odkazov

- ARCHER, William, C. The Paintings in the Alae of the Casa dei Vettii and a Definition of the Fourth Pompeian Style. In *American Journal of Archaeology*, 1990, roč. 94, č. 1, s. 95 - 123. <https://doi.org/10.2307/505527>
- CANCIK Hubert. Tibur Vopisci : Statius, Silvae 1.3 : Villa Tiburtina Manili Vopisci. In *Boreas*, 1978, 1, s. 116 - 134.
- COURTNEY, Edward. *Papini Stati Silvae*. Oxford : Clarendon Press, 1992.
- HARDIE, Alex. *Statius and the Silvae : Poets, Patrons and Epideixis in the Graeco-Roman World*. Liverpool : F. Cairns, 1983.
- HOLTSMARK, Erling, B. The Bath of Claudius Etruscus. In *The Classical Journal*, 1973, roč. 68, č. 3, s. 216 - 220.
- KOCURKOVÁ, Magda. *Statiova popisná lyrika a dobový umělecký styl*. Diplomová práce. Filozofická fakulta. Univerzita Karlova, 2014.

⁷² Neronove kúpele stáli vedľa Agrippových v Ríme. Nezachovali sa, ale z renesančných kresieb je zrejmé, že boli monumentálne, prísne symetrické a luxusné.

- LÁBAJ, Ivan. Súčasný stav prekladania antickej literatúry na Slovensku. In BALEGOVÁ, Jana - BRODŇANSKÁ, Erika (eds.). *Hortus Graeco-Latinus Cassoviensis IV*. Košice - UPJŠ v Košiciach, 2024, s. 233 - 246. <https://doi.org/10.33542/HTS-0302-9-0>
- MARI, Zaccaria. Il giardino nelle ville di otium dell'ager Tiburtinus. In *Amoenitas*, 2015, roč. 4, s. 41 - 81.
- MARSHALL, Adam, R. Spectandi Voluptas: Ecphrasis and Poetic Immortality in Statius Silvae 1.1. In *The Classical Journal*, 2011, roč. 106, s. 321 - 347. <https://doi.org/10.1353/tcj.2011.0023>
- MARTELLI, Francesca. Plumbing Helicon : Poetic Property and the Material World of Statius' Silvae. In *MD*, 2009, č. 62, s. 145 - 177.
- NEWLANDS, Carole, E. *Statius' Silvae and the Poetics of Empire*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511482328>
- PAPINI, Massimiliano. L'evidenza delle parole : ville, costruzioni e ornamenti nelle Silvae di Stazio. In *Studii classici e Orientali*, 2021, roč. 67, č. 2., s. 509 - 526. <https://doi.org/10.12871/978883339626231>
- PUTNAM, Michael, C.J. Statius Silvae 1.3. A Stream and Two Villas. In *Illinois Classical Studies*, 2019, roč. 44, č. 1, s. 66 - 100. <https://doi.org/10.5406/iliclasstud.44.1.0066>
- RICHARDSON, Jr. L. *A New Topographical Dictionary of Ancient Rome*. Baltimore : John Hopkins University Press, 1992. <https://doi.org/10.56021/9780801843006>
- ROMAN, Luke. Martial and the City Rome. In *The Journal of Roman Studies*, 2010, roč. 100, s. 88 - 117. <https://doi.org/10.1017/S0075435810000092>
- WHITE, Peter. The Friends of Martial, Statius, and Pliny, and the Dispersal of Patronage. In *Harvard Studies in Classical Philology*, 1975, roč. 79, s. 275 - 279. <https://doi.org/10.2307/311139>
- WILLIS, J.A. The „Silvae“ of Statius and their Editors. In *Phoenix*, 1966, roč. 20, č. 4, s. 305 - 324. <https://doi.org/10.2307/1087056>

SUMMARY

A praise of beauty and luxury in residential architecture. Publius Papinius Statius: Villa Tiburtina Manilii Vopisci. Balneum Claudii Etrusci

Statius wrote his poems during the period of unprecedented boom in building activity under the emperor Domitian. Monumental buildings, whether public or private, were built in the large cities of the Roman Empire. This aspect of the times was also reflected in Statius' poetry collection entitled *Silvae*, which he composed between 89 and 95. Statius broke away from the republican literary tradition, which emphasized modesty in residential architecture. On the contrary, he was not afraid to praise private luxurious villas and baths with rich artistic decoration and expensive materials. He implicitly praised the ruler who ensured the prosperity of the empire. In this context, Statius is an innovative artist who dared to present the power, wealth, luxury and technological innovations of his time in a new light.

Part of this article are translations of two poems by Statius into the Slovak language. The first is a poem dedicated to Manilius Vopiscus and a description of his country villa in Tibur (*Silvae*, 1.3). In Western literature, this is the first celebration not only of the villa itself, but also of its surroundings. Statius presents the villa and its gardens in superlative terms, invites mythological figures to it, describes the exceptional layout of the villa mirrored on the banks of the river, praises the expensive materials and exquisite artistic decoration. The entire description is not designed to create an image of the exact layout of the rooms and their equipment, but to arouse in the reader a sense of wonder and excited emotions about the wonderful property.

In the second poem, Statius glorified a private bath in Rome, belonging to a wealthy horseman, Claudius Etruscus (*Silvae* 1.5). It is the first poem in Greco-Roman literature that glorifies a private bath and its owner. The first half of the poem deals with the mythological context related to the theme of fire, water and bathing. In the second part, there is a praise of craftsmanship and glorification of the expensive materials used. In this context, the poet also names the materials that are absent in the baths, which apparently expressed the taste of the time. Everything in the Etruscus' baths is finely arranged, so that visitors get the maximum enjoyment. The spa is a place full of beauty, light, warmth, clean water.

These are the first translations of the mentioned poems into the modern Slovak language. The translation of both poems is based on the Loeb critical edition, published in 2003 and amended in 2015. Both Slovak texts are placed in a philological and cultural-historical context.

doc. Mgr. Marek, Babic, PhD., Katolícka univerzita v Ružomberku,
Filozofická fakulta; Katedra histórie
SK-03401 Ružomberok, Hrabovská cesta 1B
e-mail: <marek.babic@ku.sk>
ORCID 0000-0001-8273-8516